

Η πηγή τριών μεγάλων ρευμάτων Ζαίρεν Κίρκεγκωρ (Søren Kierkegaard)

Ο Δανός θεολόγος και φιλόσοφος Ζαίρεν Κίρκεγκωρ συνέβαλε αποφασιστικά στη διαμόρφωση του σύγχρονου φιλοσοφικού σταχασμού. Οι πνευματικές ρίζες του Κίρκεγκωρ είναι κυρίως σωκρατικές. Το έργο του υπήρξε η πηγή τριών μεγάλων ρευμάτων: της ψυχολογίας του βάθους, που έχει ως κύριους εκπροσώπους τους Φρόυντ, Άντλερ και Γιουγκ, της αποφατικής ή διαλεκτικής θεολογίας, της οποίας σημαντικοί φορείς ήταν οι Μπαρτ, Μπρούνερ και Μπούλτμαν, και της υπαρξιακής φιλοσοφίας.

Ως πατέρας του υπαρξισμού ο Κίρκεγκωρ δημιούργησε σχολή με επιφανείς διαδόχους: τους Χάιντεγκερ (1889-1976), Μαρσέλ (1889-1955) Σαρτρ (1905-1981) και των Ρώσων υπαρξιστών της δοιασποράς Μπερντιάγιεφ, Σεστόφ, Μπουλγκάκοφ, Ευδοκίμοφ κ.ά. Γενικά το έργο του Δανού αυτού φιλοσόφου είναι πολύπλευρο και πολύδύναμο, αφού έγινε αφορμή για οξείες συνειδητοποιήσεις και αποφάσεις. Ο Κίρκεγκωρ υπογραμμίζει μια επιτακτική ανάγκη του παρόντος: οι καιροί, για να γίνουν γόνιμοι, οφείλουν να απολακτίσουν την πολλή και ποικίλη γνώση για χάρη της αυτογνωσίας. Η εποχή μας πρέπει να θραύσει τα δεσμά τη αυθεντικότητας και του δογματισμού και να καταστεί σωκρατική, δηλ. διαλεκτική. Αυτό θα συμβεί αν αλλάξουν πρώτα ο τρόπος σκέψης, που αναζητεί την αλήθεια στην αντικειμενικότητα και την εξωτερικότητα, και έπειτα ο τρόπος ζωής που απεργάζεται τον όλεθρο του ανθρώπου.

Ο Κίρκεγκωρ γεννήθηκε στην Κοπεγχάγη την 5η Μαΐου 1813. Η γέννηση του συμπίπτει με την πτώχευση της Δανίας, πράγμα που αργότερα θα σχολιάσει ο ίδιος με τη γνωστή δηκτική ειρωνεία του: «Τέθηκα σε κυκλοφορία μαζί με μερικά κίβδηλα χαρτονομίσματα». Η ζωή του Κίρκεγκωρ μπορεί να συνοψιστεί σε ό,τι ο ίδιος σημειώνει στα «Ημερολόγιά του»: “Nulla dies sine lacrima” (καμία μέρα χωρίς δάκρυα). ...

Είχε πεθάνει ο πατέρας του και ο φιλόσοφος είχε αποπερατώσει τις σπουδές του, όταν η νοσταλγία για τη γενέθλια πατρική γη θα οδηγήσει τα μελαγχολικά του βήματα στο Ζαίντιγκ, μικρό χωριό της δυτικής Γιουτλάνδης. Εδώ είχε γεννηθεί

ο πατέρας του φιλοδόφου Μίχαελ Πέτερσεν Κίρκεγκωρ στις 12.10.1756.

Βαθιά υπήρξε η εντύπωση από την επίσκεψη εκείνη. Έρημο και ερεικόφυτο το χωριό, ανοιχτό στους ψυχρούς ανέμους που το μαστιγώνουν, ευρισκόμενο στο έλεος του Θεού, υπενθυμίζει στον Κίρκεγκωρ τις ημέρες που πέρασε εκεί ο πατέρας του, ανυπόδητος και γυμνητεύων, βόσκοντας πρόβατα σε άξενες περιοχές...

Από τα πρώτα παιδικά του χρόνια ο μετέπειτα φιλόσοφος έδειξε πρόωμη ωριμότητα και οξεία ευφυΐα. Στο σπίτι τον ονόμαζαν «πηρούνι» και στο

σχολείο τον αναγνώριζαν ως αδιαφιλονίκητο αρχηγό.

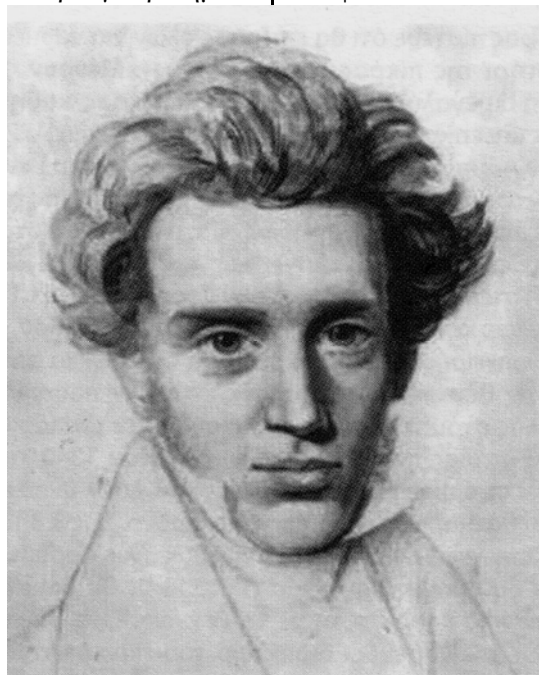
Αλλεπάλληλοι θάνατοι, ωστόσο, μελών της οικογενείας του θα του προκαλέσουν άφατη οδύνη και την ευθύνη να βρει μια εξήγηση. (Από το 1819 ως το 1838 χάνει πέντε αδέρφια του και τους γονείς του)...

Ύστερα από τη βιβλική συμφορά επείγεται ο Κίρκεγκωρ και περατώνει τις σπουδές του, για να επιχειρήσει σχεδόν αμέσως το προαναφερθέν ταξίδι στο Ζαίντιγκ... Στις 10 Σεπτεμβρίου 1840 τελεί τους αρραβώνες του με τη Ρεγγίνα Όλσεν, μνηστεία που θα

διαρκέσει περίπου ένα χρόνο. Στις 8.8.1841 ο Κίρκεγκωρ θα αποστείλει τον δακτυλιο αρραβώνα και δυο μήνες αργότερα θα διακόψει οριστικά κάθε σχέση με τη Ρεγγίνα. Είχε στο μεταξύ αναγορευθεί διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Κοπεγχάγης...

Την απροσμέτρητη αγάπη του προς τη Ρεγγίνα θα μεταποιήσει σε υψηλή φιλοσοφική ποίηση και στοχασμό ο Κ. Τα έργα του *Είτε-είτε*, *Επανάλληψη*, *Φόβος και Τρόμος* και *Στάδια στο δρόμο της ζωής* απηχούν την τραγική ιστορία της μνηστείας.

Το έργο *Στάδια στο δρόμο της ζωής* μάλιστα, που εκδόθηκε το 1845, έγινε αφορμή μεγάλης διαμάχης ανάμεσα στο φιλόσοφο και στους συντάκτες της μικρής μεν, αλλά σκανδαλοθηρικής εφημερίδας «Ο κουρσάρος»: ο φίλος του φιλοσόφου, έξοχος κριτικός, Μέλερ είχε δημοσιεύσει επαινετική κριτική για το εν λόγω έργο. Όμως στο τρίτο μέρος του, που φέρει τον τίτλο «Ενοχος; Αθώος;» ασκούσε ο Μέλερ δριμεία επίθεση κατά του

κυρίου προσώπου, κατά του «Ούτινος» (Quidam), δηλ. κατά του ίδιου του Κίρκεγκωρ. «Ο Quidam απώλεσε όλα όσα συνιστούν την προσωπικότητα: συναίσθημα, νόηση, θέληση, απόφαση, πράξη, δύναμη νεύρων και μυών. όλα εξέβαλαν σε μια άγονη διαλεκτική. Αυτός ο Quidam –ο «ουδείς»– τοποθέτησε τη γυναικεία ύπαρξη επάνω σε μια οδυνηρή πειραματική τράπεζα κατά τρόπο που να απορεί κανείς πώς αυτή δεν παραφρόνησε ή δεν μέθυσε... Ο Μέλερ υπαινίσσεται την εγκατάλειψη από τον Κίρκεγκωρ της Ρεγγίνας και νόμισε –όπως και ο διευθυντής του «Κουρσάρου» Μ. Γκολντ-σμιτ– ότι ο Κίρκεγκωρ δεν θα απαντούσε στην κριτική. Γατί καμιά προσωπικότητα δεν τολμούσε να τα βάλει με τον «Κουρσάρο».

Ο Μέλερ, ένας αμοραλιστής και πραγματικός τύπος Δον Ζουάν, έκανε λάθος, όπως λάθος έκανε όταν εμφανιζόταν εδώ ως υπέρμαχος της ηθικής. Αυτό πλήγωσε βαθύτατα τον φιλόσοφο, που ήταν ένας ασκητής· απάντησε αμέσως από τις στήλες της σοβαρής ημερήσιας εφημερίδας «Πατρική χώρα», εξουθενωτικά για τον επικριτή του. Έτσι, από τις 2 Ιανουαρίου 1846 έως τις 2 Οκτωβρίου του ίδιου χρόνου διεξήχθη πεισματική σύγκρουση ανάμεσα στο φιλόσοφο και τους Μέλερ και Γκολντσμιτ. Σ' αυτή τη διαμάχη ο Κίρκεγκωρ παρουσίασε όλη την πρακτική πλευρά της φιλοσοφίας του και ανέλυσε σε βάθος τα προβλήματα και την ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης. Στον αγώνα αυτό, που έφερε σε πέρας μόνος του, οι αντίπαλοί του χρησιμοποίησαν όλα τα είδη απαντήσεων: από τα κύρια άρθρα έως τις σατανικές έμπνευσης γελοιογραφίες. Ο διευθυντής του «Κουρσάρου» παραιτήθηκε και η εφημερίδα είχε άδοξο τέλος. Αλλά και ο φιλόσοφος βυθιζόταν σε μια χωρίς προηγούμενο μόνωση και μελαγχολία, αναζητώντας παρηγοριά στη χριστιανική πίστη.

Ο διάλογος με τη Ρεγγίνα και η σύγκρουση με τον «Κουρσάρο» είναι διαμάχη του φιλοσόφου με τον κόσμο και τον ρομαντισμό της εποχής του. Πρόκειται για μια από τις τρεις διαλεκτικές ενότητες που διεξάγεται σε αισθητικό επίπεδο.

Ο διάλογος με τον μεγάλο Γερμανό φιλόσοφο Hegel (Έγκελο) και η δεινή σύγκρουση ως προσπάθεια αναίρεσης των βασικών αρχών της φιλοσοφίας του είναι η δεύτερη διαμάχη. Αυτή στρέφεται ενάντια στον αχαλίνωτο ιδεαλισμό της εποχής του. Πρόκειται για τη δεύτερη διαλεκτική κίνηση, που διεξάγεται σε ηθικό επίπεδο.

Σφοδρή επίσης υπήρξε και η τρίτη σύγκρουση του Κίρκεγκωρ με τους εκπροσώπους της Εκκλησίας της Δανίας. Το βαθύτερο αίτιο αυτής της διαμάχης ήταν η αμετακίνητη πεποίθηση του φιλοσόφου ότι οι ιερείς όλων των βαθμίδων – εκτός από λίγες λαμπρές εξαιρέσεις– νόθευαν έργω και λόγω το πνεύμα του αληθινού

χριστιανισμού: θρίαμβος του ιερατείου και παρακμή του χριστιανισμού· η χριστιανοσύνη έγινε κοσμική. Ο αγώνας ήταν για το θρίαμβο του χριστιανισμού και παρακμή του ιερατείου· και το σύνθημα: αντί να κοσμικοποιούμε τον χριστιανισμό, να χριστιανοποιήσουμε τον κόσμο, να τον εκχριστιανίσουμε.

Για το φιλόσοφο και θεολόγο Κίρκεγκωρ ο χριστιανισμός σήμαινε ασυμφιλίωτο ρήγμα με τον κόσμο. Έτσι αυτός ο βίαιος, ακραίος, ασυμβίβαστος χριστιανός δεν ήταν δυνατόν να συμπορευθεί με τον ήπιο, διαλεκτικό, κοσμικό χριστιανισμό του επισκόπου Μύνστερ, «πνευματικού» της οικογένειας των Κίρκεγκωρ, στενού φίλου και μεγάλης μορφής της Δανικής εκκλησίας. Ο επίσκοπος εκφραζόταν πάντοτε επαινετικά για το φιλόσοφο και το έργο του. Αρνήθηκε έμμεσα, όμως, την έμμεση επιθυμία του φιλοσόφου να ιερωθεί. Αυτό ήταν η πρώτη αφορμή της επερχόμενης θύελλας. Η δεύτερη ήταν οι επιφυλάξεις του Μύνστερ για την ποιότητα των σκέψεων του του έργου του Κίρκεγκωρ *Ενάσκηση στο Χριστιανισμό*, που εκδόθηκε το 1850. Το έργο αυτό –διέδιδε ο επίσκοπος– είναι ανόσιο παιχνίδι με τα όσια!» Τον Κίρκεγκωρ πλήγωσε βαθύτατα το γεγονός ότι, όταν αυτός ήταν παρών, ο επίσκοπος εξέφραζε επαινετικό θαυμασμό για το έργο αυτό.

Μέσα στο μυαλό του φιλοσόφου ωρίμαζε η ιδέα ενός αγώνα κάθαρσης. Αλλά ο Μύνστερ πέθανε τον Ιανουάριο του 1854 και τότε ο διεκδικητής του θρόνου Μάρτενσεν, διαπρεπής καθηγητής της Θεολογίας στο Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης, του έδωσε την τρίτη αφορμή αποκαλώντας, κατά τον μνημειώδη επικήδειο λόγο του, τον θανόντα «χρυσό κρίκο στην αγία αλυσίδα των αποστόλων και των μαρτύρων της αληθείας». Ο υπερβολικός αυτός χαρακτηρισμός –κατά τη γνώμη του Κίρκεγκωρ– αποτέλεσε τη θρυαλλίδα. Συγγράφει αμέσως δριμύ άρθρο με τίτλο: «Ήταν ο επίσκοπος Μύνστερ μάρτυς της Αληθείας, ένας από τους γνήσιους μάρτυρες της Αληθείας, είναι τούτο αλήθεια;», το οποίο έδωσε στη δημοσιότητα μόλις το Δεκέμβριο του 1854, γιατί ο Μάρτενσεν ήταν υποψήφιος για τη θέση του θανόντος επισκόπου και ο Κίρκεγκωρ δεν ήθελε να επηρεάσει την εκλογή. Με οξείες φράσεις έδειχνε ο φιλόσοφος στο άρθρο αυτό ότι ο μάρτυς ζει με σύντροφο τον πόνο, την πενία, τον αγώνα. Ο νεοεκλεγείς επίσκοπος ανταπάντησε σε υπερήφανο ύφος και έτσι ξέσπασε βίαιη δημόσια διαμάχη, η οποία κορυφώθηκε με το περίφημο άρθρο του Κίρκεγκωρ στην «Πατρική χώρα» τον Μάρτιο του 1855, το επιγραφόμενο: «Τι θέλω;». Απλούστατα «θέλω εντιμότητα... Δεν είμαι ούτε ήπιος ούτε αυστηρός – είμαι ανθρώπινη εντιμότητα... Δεν θέλω με αποσιώπηση ή με περίτεχνα κείμενα να δημιουργήσω

την εντύπωση ότι ο συνηθισμένος χριστιανισμός της χώρας συμπίπτει με τον χριστιανισμό της Καινής Διαθήκης...» Τον Μάιο του 1855 εκδίδει τη «Ριπή οφθαλμού», μια μικρού σχήματος πολεμική εφημερίδα, από τις στήλες της οποίας πλήττει χωρίς οίκτο τον ιδρυματοποιημένο, φατριάζοντα «χριστιανισμό» των ιερέων.

Μόλις είχε εκδοθεί το 9^ο φύλλο, ο Κίρκεγκωρ κατέρρευσε (2.10.1855) στη μέση του δρόμου, θύμα της συνεχούς εργασίας, του αγώνα κάθαρσης που διεξήγαγε, των δραματικών βιωμάτων και οδυνών που δοκίμασε, της διαρκούς έντασης κάτω από την οποία διατελούσε, του αυστηρά ασκητικού τρόπου και δρόμου ζωής που χάραξε....

Στις 11 Νοεμβρίου 1855 πέθανε ο φιλόσοφος. Πάνδημη ήταν η συμμετοχή του λαού. Ο κλήρος απουσίαζε εκτός από τον αδελφό του Πέτρο και τον εφημέριο Τρύντε. Αυτό προκάλεσε αλγεινή εντύπωση στο πλήθος, που κινήθηκε να συγκροτήσει διαδήλωση. Απειλήθηκαν επεισόδια, αλλά ομάδα φοιτητών τοποθετήθηκε προ της σορού και τα απέτρεψε....

Στο νεκροταφείο ελαβε το λόγο ο ανεψιός του γιατρός Χένρικ Λουντ, ο οποίος ανέγνωσε την επιστολή προς την εκκλησία της Λαοδικείας και άρθρο του νεκρού από τη «Ριπή οφθαλμού» με τίτλο «Όλοι είμαστε χριστιανοί». Ο εφημέριος τον διέκοψε, προκλήθηκε επεισόδιο και έτσι ο επίσημος ομιλητής, καθηγητής Νήλσεν ύψωσε αμήχανος τους ώμους και διακριτικά αποχώρησε. Τον μιμήθηκαν και άλλοι και το πλήθος έφυγε ήσυχα, βοηθώντας και του σκότους. Στη μαρμαρίνη πλάκα χαραχτήκαν οι στίχοι μιας στροφής – σύμφωνα με την τελευταία θέληση του φιλοσόφου – από ένα εκκλησιαστικό άσμα του Δανού ποιητή Μπρόρσον:

«Στερνές μου φύγετε στιγμές, / του πόνου καταλύτρες / το πρόσωπο το θεικό / να ιδώ γλυκού Ουρανού. / Στη ροδοστόλιστη αίθουσα / του θείου Απέιρου ν' αρχίσω / αιώνιο σιγομίλημα με Εσένα / υιέ Θεού!»....

Το έργο του Κίρκεγκωρ είναι μεγάλο σε όγκο και σπάνιο σε ποιότητα και βάθος στοχασμού. Πολλοί ερευνητές διαιρούν το έργο αυτό σε αισθητικό και θρησκευτικό, αλλά η διαίρεση αυτή δεν είναι σύμφωνη με την εξωτερική και εσωτερική «πραγματικότητα» των συγγραφέων του Κίρκεγκωρ...

Μια άλλη μορφική διαίρεση αυτού του έργου είναι η διάκρισή του σε επώνυμο και ψευδώνυμο. Το ψευδώνυμο έργο είναι σε έκταση μεγαλύτερο. Η χρήση των ψευδωνύμων χαρακτηρίζεται από τον ίδιο το φιλόσοφο «ένοπλη ουδετερότητα» και καθιστά δυνατή και άνετη μια στιλπνή διαλεκτική. Κανένας από τους ψευδώνυμους συγγραφείς δεν αντιπροσωπεύει το σύνολο των απόψεων του φιλοσόφου. Ο ίδιος ο Κίρκεγκωρ ίσταται στο

βάθος του σκηνικού, κρατώντας τα αόρατα νήματα των ψευδωνύμων μορφών που συζητούν, διαφωνούν, συμφωνούν, αντιφάσκουν, ομολογούν, υποθέτουν, επικαλούνται, σχιολιάζουν και εξαφανίζονται προς στιγμήν για να αναφανούν αργότερα σε άλλο σύγγραμμα: «Θεωρώ τον εαυτό μου μάλλον ως αναγνώστη των βιβλίων, όχι ως συγγραφέα... Είμαι γραμματέας του εκάστοτε συγγραφέα», «είμαι απρόσωπος συγγραφέας».

Το επώνυμο έργο του Κίρκεγκωρ το αποτελούν η διδακτορική του διατριβή, τα άρθρα των εφημερίδων, οι χριστιανικές και εποικοδομητικές ομιλίες, τα βιβλία *Η άποψή μου για τη δραστηριότητά μου ως συγγραφέα* και οι μελέτες της εφημερίδας του «Ριπή οφθαλμού».

Η διδακτορική διατριβή του Κίρκεγκωρ έχει τον τίτλο «Περί της εννοίας της ειρωνείας» και τον υπότιτλο «με συνεχή αναφορά στον Σωκράτη»....

Το 1843 εκδίδει με ψευδώνυμο Victor Eremita το έργο που αποτελεί και τον κορμό της όλης πνευματικής δημιουργίας του Κίρκεγκωρ. Ο τίτλος του *Enten - Eller* (Είτε – Είτε) υπογραμμίζει την αναγκαιότητα της εκλογής ως ενεργού, ελεύθερης εσωτερικής πράξης, με την οποία ο άνθρωπος ακολουθεί μια ορισμένη υπαρξιακή σφαίρα, έναν τρόπο ζωής.

Τον ίδιο χρόνο εκδίδει ο Κίρκεγκωρ υπό το ψευδώνυμο Constantin Constantius το έργο *Επανάληψη*.

Στο βιβλίο *Φόβος και τρόμος* ξεδιπλώνεται μια βαθιά διαλεκτική της θρησκευόμενης προσωπικότητας με κεντρικό πρόσωπο τον Αβραάμ τον μεγαλειώδη σε πίστη, που αδιαμαρτύρητα δέχεται να θυσιάσει το παιδί του ...

Το 1844 ο Κίρκεγκωρ, πηγή αστείρευτης και ρωμαλέας δημιουργίας εκδίδει τα *Φιλοσοφικά θραύσματα*...

Τα *Φιλοσοφικά θραύσματα* είναι έργο δύσκολο. Η κεντρική του ιδέα είναι η διαφορά ανάμεσα στην αλήθεια και τη γνώση όπως την εννοούσαν οι αρχαίοι Έλληνες, και στην αλήθεια και στη γνώση όπως την εννοεί ο χριστιανισμός. Ο Κίρκεγκωρ ξεκινάει με τη σωκρατική ερώτηση: «Είναι διδακτική η αρετή; και στη συνέχεια εξετάζει την ουσία του genus humanum, που εκπροσωπεί ο Σωκράτης, και του genus divinum που σαρκώνει ο Χριστός.

Αλλά θέματα που αναλύονται εδώ είναι: α) Η σχέση ιστορίας και αναγκαιότητας· β) οι μορφές και η ουσία του παραδόξου· γ) Το είναι ως κατηγορία του Αιώνιου· δ) η έννοια της σύγχρονης Αποκάλυψης· ε) Η έννοια της υποκειμενικότητας ως αλήθειας και ζ) Ύπαρξη και σύστημα.

ΠΗΓΗ: Εγκυκλοπαίδεια ΠΑΠΥΡΟΣ LAROUSSE BRITANNICA, τ. 29, Έκδ. Πάπυρος.